

"הנדון: זיוף קטעי סרטים ממשפט אייכמן"

הסרט עטור השבחים "הספציאליסט" נשען על בישול של הקלטות מקוריות ממשפט אייכמן - כך נטען במסמך שנשלח אל היועץ המשפטי לממשלה. הבמאי אייל סיון בתגובה: עשינו סרט

מאת [גואל פינטו](#)

בשבוע שבו מציין העולם 60 שנה לשחרור מחנה ההשמדה אושוויץ הגיעו לידי "הארץ" מסמכים שהועברו אל היועץ המשפטי לממשלה, מני מזוז, המעלים חשד כי קטעים רבים מתוך הסרט "הספציאליסט" זויפו. "הספציאליסט", בבימויו של אייל סיון, הוא אחד מסרטי התעודה החשובים על משפט אייכמן. הסרט יצא לאקרנים ב-1999, אורכו כשעתיים, ופרט לצילום אחד הוא נערך מההקלטות המקוריות של המשפט. בהפקתו השתתפו מדינות רבות, ביניהן ישראל, צרפת, גרמניה, אוסטריה ובלגיה, והוא הוקרן בפסטיבל הקולנוע הבינלאומי בברלין ונחל הצלחה גדולה בעולם כולו.

בספטמבר קיבל היועץ המשפטי לממשלה מכתב מהיועצת המשפטית של האוניברסיטה העברית בירושלים, פפי יקירביץ. הנדון: "זיוף קטעי סרטים ממשפט אייכמן". יקירביץ' כותבת: "הריני להביא לידיעתך אירוע חמור ביותר אשר לדעתנו מהווה אף עבירה פלילית ומצדיק גם טיפול מטעם רשויות המדינה". היא מסבירה כי "מנהל הארכיון (הכוונה לארכיון הסרטים היהודי ע"ש ספילברג, ג"פ) הביא לידיעתנו כי בשנת 1999 הופק סרט בשם 'הספציאליסט' המתיימר להיות סרט דוקומנטרי של משפט אייכמן... לתדהמתנו התברר כי חלקים רבים מסרטי המשפט אשר שולבו בסרט זויפו". תלונת האוניברסיטה העברית ליועץ המשפטי מתבססת על מחקר שעשה הלל טרייסטר, מנהל ארכיון הסרטים היהודי ע"ש סטיון ספילברג, השוכן בקמפוס האוניברסיטה העברית.

למה העד שתק

משפטו של אדולף אייכמן התנהל בירושלים בשנת 1961. בבית

המשפט היו ארבע מצלמות שפעלו לסירוגין - בכל רגע נתון השתמשו במצלמה אחת, בהתאם להחלטה של הבמאי ליאו הורביץ. על פי מכתבו של טרייסטר, בשנות ה-90 החליט מנהל גנזך המדינה להכין מכל חומרי הצילום שני העתקים, שבכל אחד מהם 350 קלטות: עותק אחד נמסר לארכיון ספילברג והשני נשמר בגנזך המדינה.

לאחר ש"הספציאליסט" יצא לאקרנים החל טרייסטר להשוות בין הקלטות המקוריות של המשפט, שנמצאות בארכיון ספילברג, ובין מה שהופיע בסרטו של סיון. בעבודת המחקר שלו, שצורפה לתלונתה של היועצת המשפטית של האוניברסיטה אל היועץ המשפטי לממשלה, קובע טרייסטר: "תוך כדי צפייה ועבודה השוואתית הלכה ונתבררה העובדה כי הסרט 'הספציאליסט' הינו רובו ככולו תרמית נלוזה, החל בעבודת עריכה קיצונית וכלה בדיאלוגים מלאכותיים שמעולם לא התרחשו". טרייסטר פרש בינתיים מניהול ארכיון הסרטים ב-1 בחודש, אך מהנהלת הארכיון נמסר בשבוע שעבר: "אנחנו עומדים מאחורי המסקנות של הלל טרייסטר בעניין זה".

טרייסטר מציג בעבודת המחקר שלו דוגמאות רבות שמהן

עולה כי הבמאי אייל סיון ערך את צילומי המשפט כדי להביע בעזרתם עמדה עקרונית: אייכמן היה רק פקיד אפור, וקורבנותיו היהודים לא עשו כל שיכלו כדי להתנגד להשמדה. למשל, סצינה מהסרט שבה התובע הכללי במשפט, גדעון האוזנר, שואל את אברהם לינדווסר, אחד העדים במשפט: "מדוע לא התנגדתם? מדוע עליתם על הרכבת?" בסרט נראה העד שותק וזה סופה של הסצינה. טרייסטר בדק את הקלטות המקוריות וגילה כי אמנם האוזנר שאל את השאלה, אבל לא את העד שפניו מופיעים על המסך. במקור הופנתה השאלה ליעקב גורפיין, והוא דווקא ענה כי בשנת 1943 פשוט לא נותר להם עוד כוח והם רצו שהכל ייגמר. ומנין לקח הבמאי את הרגע שבו לינדווסר שותק? מבדיקה בקלטות המקוריות מתברר כי העד שתק לאחר שסיפר כי עבד בטרבלינקה בהוצאת שיני זהב מהגופות, ופתאום גילה את גופת אחותו.

איש נעים הליכות

כמה סצינות מהסרט, שעליהן מצביע טרייסטר, מעידות על ניסיונו של סיון לצייר את דמותו של אייכמן כאיש רגוע ולא מזיק. אחד העדים המופיע ב"ספציאליסט" הוא פרנץ מאייר, המתאר את פגישתו עם אייכמן. לדבריו, הפגישה היתה קורקטית ואייכמן פנה

אליו בנימוס, הורה לו לשבת, והסביר לו שלפני כל פעולה הוא צריך להתייעץ עם הממונים עליו. טרייסטר מציין, לעומת זאת, כי יש המשך לעדות הזאת.

הפגישה שעליה מדבר מאייר בסרט התקיימה ב-1937, עוד לפני שאייכמן מונה לראש אגף המבצעים של האס-אס והיה אחראי ל"פתרון הסופי". בהמשך העדות, שלא מופיע בסרט, מאייר מזכיר עוד שלוש פגישות עם אייכמן, שהתקיימו ב-1939, ובקשר אליהן הוא מספר כי אייכמן השתנה כל כך עד שתהה אם זה אותו אדם. "את השינוי הוא איפיון", כותב טרייסטר, "בכך שאייכמן הפך מביורוקרט לאוטוקרט המפגין את כוחו ואת יכולתו לשלוט בחיים ובמוות, תוך דיבור גס וחצוף, וכן צרח וקילל את אחד האנשים ששם את ידו בכיסו".

ניסיון נוסף להציג את אייכמן כאיש נעים הליכות קשור לעדותו של פנחס פרוידיגר. בסרט נראה פרוידיגר כשהוא נשאל על ידי גבריאל בך, עוזרו של האוזנר, האם נפגש עם אייכמן, ותשובתו חיובית. בך שואל כמה זמן נמשכה הפגישה והוא עונה חצי שעה. בך שואל אם נימת הפגישה היתה מרגיעה, ופרוידיגר מאשר שכן. בעניין זה כותב טרייסטר כי הדיאלוג של העד עם איש התביעה מורכב משתי שיחות שונות שיוצרי הסרט שילבו ביניהן. "חילופי הדברים בין פרוידיגר לבך, כפי שמופיעים בסרט, הם פרי עריכה מיומנת", אומר טרייסטר.

טרייסטר מסביר כי הפגישה בת חצי השעה שעליה מדבר העד, פרוידיגר, לא התקיימה עם אייכמן, אלא עם שלושה קצינים נאצים שזימנו פגישה עם 15 ראשי קהילות יהודיות בבודפשט. טרייסטר מסביר כי כשהעד אומר שטון הפגישה היה מרגיע, הוא מתייחס לתוכן הדברים בפגישה שבה הבטיחו שלושת הקצינים שחיי התרבות והדת היהודיים לא ייפגעו. אבל בסרט "הספציאליסט" לא מצלמים את המשך העדות, שבה העד הוסיף וסיפר כי בפגישה זו אחד החיילים שנכחו בפגישה כיוון אליהם אקדח אוטומטי טעון.

ומה באמת אמר פרוידיגר בנוגע לפגישתו עם אייכמן? בקלטות המקוריות, כותב טרייסטר, גבריאל בך שואל את העד אם הוא מסוגל לזהות את הנאשם בבית המשפט. פרוידיגר עונה שהוא זוכר את אוברשטורבנפירר אייכמן במדים, במגפיים גבוהים, עומד בפישוק רגליים, ידו מונחת על אקדחו והוא צועק עליו, ולמרות זאת הוא מאמין שזה האיש שעומד למשפט כעת.

"דבר מכל זה אינו מופיע בסרט", מוסיף טרייסטר. בסרטו מתיימר

סיון להציג את אייכמן כפקיד ממוצע מן השורה, ולכן השאיר תיאורים המציירים אותו כאדם עדין, בטרם השיג עמדת כוח. "במקרה של פרוידגר, סיון לא רק השמיט את החלקים הקרדינליים של עדותו, אלא באמצעות עריכה מתוחכמת הצליח לשים בפיו של העד טענה מזויפת המצדדת בהיפך הגמור".

אייכמן כקורבן

דוגמה נוספת לעריכה מגמתית של הסרט, המציגה את אייכמן בחולשתו, קשורה לעדותו של המשורר אבא קובנר. ב"ספציאליסט" מצולם השופט

שמעיר לתובע האזנר כי השאלות שהוא שואל את העד סוטות מנושא המשפט. בין השניים מתחיל דין ודברים סוער, ואייכמן מצולם כשהוא שקוע בערימת ניירות. מיד אחר הסצינה הזאת נראה האזנר כשהוא צורח על אייכמן בגרמנית ודורש ממנו תשובה של "כן" או "לא". טרייסטר מסביר בעבודת המחקר שלו כי לא זו בלבד שבצילום היחיד של אייכמן בזמן חילופי הדברים הוא נראה מקשיב ולא עסוק בניירותיו (התמונה הזאת נלקחה משלב אחר במשפט) - הצעקות של האזנר על אייכמן כלל לא קשורות לעדות של אבא קובנר. טרייסטר טוען כי העריכה המגמתית מציגה את אייכמן כנאשם חלש המושפל על ידי התובע ללא סיבה עניינית: לאחר שהשופט גוער בהאזנר, האזנר מוציא את חמתו על אייכמן ומשפיל אותו בקולניות. "שני האירועים אכן התרחשו", טוען טרייסטר, "אולם בהפרש של עשרה שבועות ביניהם".

זו לא הדוגמה היחידה שבה מצביע טרייסלר על ניסיון של יוצרי "הספציאליסט" להציג את האזנר באור שלילי. והפעם, בעזרת ניסיון ליצור דמיון בין חזותם החיצונית של התובע האזנר והנאשם אייכמן. באחת הסצינות בסרט נראה אייכמן כשהוא מבקש רשות לעזוב את תאו כדי להתבונן מקרוב במפה שנתלתה בחוץ. ברקע נשמעת מוסיקה והמצלמה מתמקדת בתובע, גדעון האזנר, שמסיט את מבטו לעבר חבר השופטים. השופט מאשר ואייכמן יוצא מהתא. איכות התמונה מתחילה לרדת, המוסיקה גוברת. האזנר מצטרף לאייכמן ליד המפה, ושניהם נראים זה לצד זה בגבם למצלמה. התמונה מתערפלת עוד, ובאותו רגע שני האנשים הקירחים, הלבושים שחורים, נראים כמעט זהים.

"בהקלטה המקורית", אומר טרייסר, "השופט והאזנר כלל לא צולמו ברגע זה. הצילומים לקוחים ממקום אחר במשפט. הירידה באיכות התמונה שמדגישה את הדמיון הרב בין שני האישים היא

מלאכותית".

טרייסטר אף מצביע על הוספת קולות שכלל לא נשמעו במשפט. באחד הקטעים בסרט נשאל העד לסלי גורדון אם אייכמן נראה כיום כפי שנראה אז. גורדון עונה: "לא. הוא נראה הרבה יותר טוב. טוב יותר ממה שהוא אמור להיראות". ברקע נשמע צחוק באולם, במיוחד צחוק אשה שנשמעת קרובה למיקרופון. טרייסטר טוען כי "נעשה שימוש של צחוק מלאכותי", ובמקור נשמע רק גל של מלמולים, אך "בשום אופן לא צחוק".

לפני כחודש ענה משרד היועץ המשפטי לתלונת האוניברסיטה העברית וקבע: "מבלי למעט מחשיבות וחומרת הדברים המועלים בפנייתך... ובהתחשב במדיניות התביעה בנושא עבירות שעניינן חופש ביטוי, עמדת היועץ המשפטי לממשלה הינה שההליכים פליליים אינם דרך הטיפול ההולמת במקרה זה". במכתב התשובה מוסבר כי פסיקת בית המשפט העליון לאורך השנים הרחיבה את תחולת חופש הביטוי אף על ביטוי ויצירה העוסקים באירועים היסטוריים "שאינם משקפים את האמת". ומסיים את המכתב במשפט: "אין באמור, כמובן, כדי לנקוט עמדה אשר לאפשרויות לנקיטת הליכים משפטיים לא פליליים, ואשר לחשיבות בירור הדברים בזירות לבד-משפטיות".

בשם חופש הביטוי

האם בשם חופש הביטוי יכול היוצר של סרט תיעודי להציג את המציאות כרצונו, אף כשמדובר באירוע היסטורי כמו השואה? טרייסטר מסיים את נייר החקירה שלו במלים אלה: "בשם כל אלה המוצגים ביספציאליסטי אשר מלותיהם ומעשיהם עוותו, קוצרו או הוחלפו באמצעות מניפולציה ערמומית, אני מרגיש שהשאלה ההולמת ביותר שניתן להפנות למר אייל סיון היא זו ששאל גיוזף ולץ את הסנטור גיוזף מקארתי בשנת 1945: "האם לא נותר בך אף שמץ של הגינות?"

סיון: "אנחנו עושים קולנוע, לא עבודת ארכיון"

"לארכיון ספילברג לקח שש שנים כדי להצביע על פגמים לכאורה בסרט, וזו מצביע על מידת יעילותו של הארכיון", כך משיב הבמאי אייל סיון על הטענות נגדו. "הארכיון מעל בתפקידו כמי שאחראי לשימור חומרי משפט אייכמן". סיון מספר כי כשהחלו בעבודה על הסרט הציע להם הארכיון 68 שעות מתוך המשפט. רק לאחר

חיפושים מצאו אנשי ההפקה את שאר החומרים "כשהם מאופסנים בחדר השירותים של הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית. אני אישית עבדתי שבעה חודשים על קיטלוג כל הסלילים שמצאנו. אנחנו הצלנו את כל החומרים, על חשבוננו, העברנו אותם לפורמט דיגיטלי, ואף העברנו את העותק המקורי למדינה. אנשי ספילברג מאשימים אותנו בעריכה ובהוצאת דברים מהקשרם. מוזר שאנשים שמעלו בתפקידם מעלים טענה כזאת".

על הטענות נגד "הספציאליסט" עונה סיון בשתי מלים: "עשינו סרט", על כל מה שמשמע מכך - עריכה והוספת אפקטים. "לאחר שהסרט הוקרן לראשונה בפסטיבל ברלין הדגשנו את העבודה הקולנועית שלנו, גם בעיתונות וגם בספר שפירסמנו אחר כך. כל החומרים שהשתמשנו בהם עברו טיפול. הוספנו תאורה. שיפצנו את התמונה. ועדיין הטענה כאילו הוספנו צחוק חיצוני לאחת הסצינות היא שקרית. הסאונד של הסרט נלקח מקלטות האודיו של המשפט".

בנוגע לעד שלא ענה על השאלה "מדוע לא התנגדתם?" בשעה שבמקור עד אחר נשאל על כך, אומר סיון: "את רוב העדים שאלו אותה שאלה. נכון שיש פה עריכה, אבל זהו סרט. גם נאום הפתיחה של האוזנר נמשך שלושה ימים ובסרט מופיעה דקה אחת. האם גם פה רימינו? הספציאליסט אינו משפט אייכמן, אלא סרט מתוך הארכיונים של משפט אייכמן".

ומדוע שולבו צעקות של האוזנר על אייכמן בהקשר הלא נכון? "משפט אייכמן התקיים תשעה חודשים, ואילו הסרט נמשך 123 דקות", משיב סיון. "אנשי ספילברג צריכים לזכור שתפקידם לא לעשות קולנוע, ותפקידנו לא לעשות עבודת ארכיון".

בנוגע לטשטוש התמונה כדי ליצור דמיון בין אייכמן להאוזנר, שניהם בגבם למצלמה, אומר סיון: "אני העמדתי אותם אחד ליד השני? האם אני אשם ששניהם קירחים ולובשים שחורים? יותר מכך, לולא הצגתי את הסצינה הזאת, גם אז אנשי ספילברג היו טוענים מדוע חתכתי את הסצינה? מובן שלא!"

באותה לשון עונה סיון גם על השאלה מדוע נקטעה העדות של מאייר שבה הוא מציין את דיבורו הגס של אייכמן. "אילו הצגנו רק את הקטע שבו אייכמן הוא איש גס, ארכיון ספילברג היה שואל מדוע לא שמתי את הסצינה שבה מאייר מעיד עליו כאיש נחמד".

בנוגע לטענה כאילו עדות פרוידיגר היא עריכה של שתי פגישות
אומר סיון: "זהו שקר וכזב. ארכיון ספילברג מחזיק בגישה
אידיאולוגית ישנה, הגורסת שהזיכרון יותר חשוב מההיסטוריה.
יותר חשוב להם להראות את העדים מאשר לדון בעבר. עדות
פרוידיגר במשפט אייכמן היא יוצאת מן הכלל מכיוון שהקהל בבית
המשפט יצא נגד פרוידיגר והאשים אותו בשיתוף פעולה".

כל הזכויות שמורות, "הארץ" ©

סגור חלון